

Araştırma Makalesi / Research Paper

Kazan Tatar Türkçesiyle Yazılmış Manzum Bir Tecvit Örneği: Fethü'l-Tecvîd

Fecri YAVİ*

Öz

Kur'an'ın doğru okunması esasına dayanan tecvit, İslami ilimler içerisinde önemli bir yere sahip olmakla beraber öğrenilmesi pek kolay olmayan bir ilimdir. Bu yüzden tecvidi daha akılda kalır, daha ilgi çekici ve özellikle çocukların sevebileceği bir hâle getirmek için edebiyat tarihimizde pek çok manzum tecvit örneği bulunmaktadır. Tecvidi öğrenmek isteyenlerin bu manzum örneklerle daha hızlı ilerleyebileceği ve sıkılmadan öğrenmeye devam edebileceği düşünülmüştür. Tecvidin sanatla bir arada sunulması da öğrenme çağındaki çocuklar için edebî ve sanatsal becerinin kazanılması için son derece önemlidir. Ünlü Kazan Tatar aydını, ulema ve düşünürlerinden Alimcan Barudî ile kardeş olan Salihcan Barudî tarafından yazılmış olan *Fethü'l-Tecvîd*, 1895'te Kazan'da basılmıştır. Kırgızistan Millî İlimler Akademisi Beşeri ve İktisadi İlimler Bölümü Cengiz Aytmatov Dil ve Edebiyat Enstitüsünün el yazmaları bölümünde kayıtlı olan *Fethü'l-Tecvîd*, manzum bir tecvit örneği olması bakımından Kazan Tatar edebiyatı için önem arz etmekte ve çoklu dil kullanımlarına sahip olması onun tarihi Kazan Tatar Türkçesinin güzel bir örneği olduğunu göstermektedir. Nitekim birtakım Oğuzca özellikler ve Çağatay imlasının esere tatbik edildiği örnekler barındırdığı için dil özellikleri açısından eserin günümüz Kazan Tatar Türkçesinden farklı yanları bulunmaktadır. Bu çalışmada *Fethü'l-Tecvîd* transkribe edilerek günümüz Kazan Tatar Türkçesinden farklı olan dil özellikleri üzerinde durulmuştur. Böylelikle Kazan Tatar tasavvufi edebiyatının güzel bir örneği gün yüzüne çıkarılmış ve tarihi Kazan Tatar Türkçesinin dil özellikleri aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Kur'an*, manzum tecvit, Salihcan Barudî, Kazan Tatar, tasavvufi edebiyat

Geliş Tarihi/Date Applied: 19.02.2024

Kabul Tarihi/Date Accepted: 02.05.2024

Makalenin Künyesi: Yavi, F. (2024). Kazan Tatar Türkçesiyle yazılmış manzum bir tecvit örneği: Fethü'l-Tecvîd. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 58, 159-188.

<https://doi.org/10.24155/tdk.2024.243>

Dr. Öğr. Üyesi, Hakkâri Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, fecri.yavi@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0323-3841>

An Example of Verse Tajweed Written in Kazan Tatar Turkish: *Fethü'l-Tecvîd*

Abstract

Tajweed is a science based on the principle of recitation of the *Qur'an* with proper pronunciation that holds an important place in the Islamic sciences but is not easy to learn. Therefore, there are many examples of verse tajweed in our literary history in order to make tajweed more memorable, more attractive, and appealing, especially for children. It was thought that those who would like to learn Tajweed could progress faster with these verse examples and keep on learning without getting bored. Presenting tajweed together with art is extremely important for children of learning age to acquire literary and artistic skills. *Fethü'l-Tecvîd* written by Salihcan Barudi, the brother of Alimcan Barudi, a renowned Kazan Tatar intellectual, ulama, and philosopher, was published in Kazan in 1895. *Fethü'l-Tecvîd*, registered in the manuscripts department of the Cengiz Aytmatov Language and Literature Institute of the Kirghiz National Academy of Sciences, Department of Humanities and Economic Sciences, is important for Kazan Tatar literature as it is an example of tajweed in verse and its multiple language features indicate that it is a good example of historical Kazan Tatar Turkish. Indeed, since it incorporates some Oghuz features and some examples where Chagatai orthography has been introduced into the work, the work distinguishes itself with its linguistic features from çağdaş Kazan Tatar Turkish. This study transcribed *Fethü'l-Tecvîd* and focused on the linguistic features that differ from çağdaş Kazan Tatar Turkish. Study unearthed a good example of Kazan Tatar Sufi literature and tried to shed light on the linguistic features of historical Kazan Tatar Turkish.

Keywords: *Qur'an*, verse tajweed, Salihcan Barudi, Kazan Tatar, Sufi literature

Tecvit, *Kur'an*'ın doğru okunmasını sağlayan bilimin adıdır (TS, 2296). Bu bakımdan İslami ilimler içerisinde önemli bir yere sahiptir zira bu ilimlerin birçoğu *Kur'an*'ı doğru okuma ve doğru anlamaya yöneliktir. Pek çok kuralı olan tecvidi öğrenmek ise sanıldığı kadar kolay değildir. Tecvidi daha akılda kalır, daha ilgi çekici ve özellikle çocukların sevebileceği bir hâle getirmek için edebiyat tarihimizde pek çok manzum tecvit örneği bulunmaktadır (Güler, 2017; Özmen, 2019; Oğuz, 2019; Akkaya, 2020; Yıldız, 2022). Bu örneklerle beraber tecvidi öğrenmek isteyenler daha hızlı ilerleyebilir ve sıkılmadan öğrenmeye devam edebilirler. Ayrıca tecvidin sanatla bir arada sunulması da öğrenme çağındaki çocuklar için edebî ve sanatsal becerinin kazanılması için son derece önemlidir.

Kazan Tatar ulemalarından Salihcan Barudî tarafından yazılmış manzum bir tecvit örneği olan *Fethü'l-Tecvîd*, 1895'te Kazan'da basılmış ve 12 sayfadan müteşekkildir. Ünlü Kazan Tatar aydını, ulema ve düşünürlerinden Alimcan Barudî (1857-1921) ile kardeş olan Salihcan Barudî, tıpkı

ağabeyi gibi çok iyi yetişmiş bir din adamıydı ve reformist fikirlerin aktif bir destekçisiydi. Çeşitli medreselerde imam hatiplik ve müderrislik yapmıştır (Çernovskaya, 2019, s. 313). Tam ismi Salihcan bin Muhammetcan el-Barudî olan Salihcan Barudî, ağabeyi kadar tanınmadığından hayatı hakkındaki bilgiler sınırlıdır fakat o da Kazan Tatar aydınlanmasında aktif bir rol oynamıştır. Salihcan Barudî'nin *Fethü'l-Tecvîd* adlı manzum tecvidinden başka çocuklar için yazdığı, 1898'de Kazan'da basılmış ve Arapça şekil bilgisi kurallarını öğrettiği *Şarf-ı 'Arabî* ve 1900'de Kazan'da basılmış başka bir tecvit kitabı olan *Takrîbi'l-Ezhân min Tecvîdi'l-Kurân* adlı eserleri de bulunmaktadır.

Kırgızistan Millî İlimler Akademisi Beşeri ve İktisadi İlimler Bölümü Cengiz Aytmatov Dil ve Edebiyat Enstitüsünün el yazmaları bölümünde 171 numarayla kayıtlı olan *Fethü'l-Tecvîd*¹, beyit nazım birimiyle yazılmış olup toplamda 96 beyittir. Aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazılan bu eserde Salihcan El-Barudî, aruzu çok başarılı bir şekilde uygulayamamıştır. Yer yer bazı aruz hataları olmakla beraber eserin gayet anlaşılır, sanat yapma gayesinden uzak bir üslupla yazıldığını söylemek de mümkündür. Metnin genelinde mısra içi kafiye düzeninin uygulandığı görülmektedir. Her beyitte ikinci mısranın son cümlesi *uğu Kōrān yahşılāp*. "Kur'an'ı doğru oku." şeklinde bitmektedir.

Eserde tecvit kuralları şiir diliyle anlatılmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda anlatılan bu kurallara çeşitli örnekler de verilmiştir. Salihcan El-Barudî, *Şıbyān öçün aḥkāmi, lāzım ba'z aḥkāmi / Yazdım aḥla tamāmi, uğu Kōrān yahşılāp* beytinde eseri, çocuklara bazı tecvit kurallarını öğretmek için yazdığını dile getirmektedir. Yazar, tecvit gibi zor bir dersin kafiyeyle sözlerle çocukların zihninde daha kolay yer edinebileceğini düşünmüş olsa gerek. Metnin kenarlarında açıklanmaya ihtiyaç duyan bazı hususlarla ilgili notlar bulunmaktadır. Bu notlar, okuyanların eserden daha iyi faydalanabilmeleri için sonradan eklenmiş olmalıdır.

Dil Özellikleri Açısından *Fethü'l-Tecvîd*

Kıpçak grubu Türk lehçelerinin günümüzdeki önemli kollarından birini oluşturan Kazan Tatar Türkçesi, kendi içerisinde Orta (Kazan), Batı (Mişer) ve Doğu (Sibirya) olmak üzere üç büyük ağız bölgesinden oluşmaktadır (Alkaya, 2014, s. 21). Kıpçak grubunun bu lehçesiyle yazılmış olan *Fethü'l-Tecvîd*'in dil özelliklerine bakıldığı zaman hem klasik Çağatay imlasının hem Oğuz Türkçesi ve Kazan Tatar Türkçesi özelliklerinin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Nitekim 20. yüzyıla kadar Orta

¹ Kitabı dijital kütüphanelerden temin ettik. Bu dijital kütüphanede eserin bulunduğu sayfanın URL adresi şu şekildedir: <https://manuscript.bizdin.kg/%D1%80%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D1%8C/171/>

Asya'daki tüm Türk lehçelerinin Çağatay Türkçesi temelli tek bir yazı dilini kullanmalarıyla imlada kalıplaşmış örnekler, o lehçelerle yazılmış metinlere yansımıştır. Türk lehçelerinin bu ortak yazı dilinden kendi dil özelliklerini yansıtan yazı dillerine geçmeleri bir geçiş süreci gerektirdiğinden ikili şekiller bir süre metinlerde bir arada kullanılmıştır (Yavi, 2021, s. 186). Aynı zamanda Türkçenin batı kanadında yüzyıllar boyu devam eden Oğuz Türkçesi yazı dilleri olan Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçeleri de doğuda ve kuzeyde yer alan Türk topluluklarının yazı dillerini etkilemiştir. Böylelikle bu toplulukların yazı dillerinde hem kendi lehçe özellikleri hem Çağatay ve Eski Anadolu ya da Osmanlı Türkçelerinin imla özellikleri bir arada kullanılmıştır. Eserin dil özellikleri açısından günümüz Kazan Tatar Türkçesinden farklı hususiyetler barındıran noktaları aşağıda başlıklar altında gösterilmiştir.

Oğuzca Özellikler

Osmanlı topraklarına çeşitli sebeplerle gelen Tatar Türkleri, ülkelerine dönerken yollarında Osmanlı Türkçesiyle yazılmış yazma veya basma birçok eser götürmüşlerdir. Bu durum, Tatar Türklerinin Osmanlı Türkçesiyle yazılmış bu eserleri okumalarına, istinsah etmelerine veya basarak geniş kitlelere ulaştırmışlarını sağlamıştır. Bu eserler, 20. yüzyılın başlarına kadar Tatar Türklerinin manevi hayatına önemli bir etki yapmıştır. Osmanlıların Kazan Tatarları üzerindeki bu kültürel etkisi, Tatar yazar ve şairlerinin diline de yansımıştır. Birçok Tatar yazar ve şairi, Osmanlı Türkçesiyle yazılmış ve Kazan Tatarları arasında yayılmış eserlerin etkisiyle Osmanlı Türkçesine özgü birçok kelimeyi ve dil özelliklerini çekinmeden eserlerinde kullanmaya başlamışlardır. Şüphesiz bunda Osmanlıların Türk dünyası içindeki siyasi ve kültürel üstünlüğünün de çok büyük tesiri olmuştur. Bu etki, özellikle 17 ve 18. yüzyıllardan itibaren hız kazanmıştır (Şahin, 1999, s. 3, 5).

Fethü'l-Tecvîd, her ne kadar Kazan Tatar Türkçesiyle yazılmış olsa da Oğuz Türkçesine dair birtakım özellikler barındırmaktadır. Bunlardan ilki, kelime başı *b->v-* değişimidir. Metinde birkaç yerde bu değişimin yaşandığı örnekler tespit edilmiştir: *vir* “ver” (6/38), *virdē* “verdi” (2/1), *virdēler* “verdiler” (9/61), *virgey* “versin” (12/93).

Oğuz Türkçesinin bir diğer özelliği olan ek başı *g-* seslerinin düşmesi kuralına metinde birkaç yerde yönelme hâli ekinde rastlanmaktadır: *āde-me* “insana” (3/8), *bunlara* “bunlara” (11/86), *insāna* “insana” (2/1), *kēme* “kime” (3/8), *hatuna* “hatuna, kadına” (3/8), *sevene* “sevene” (2/3).

Bu değişime bir örnek de *-gAn* sıfat-fiil ekinde görülmektedir. Bu ek, metinde iki yerde *-An* olarak geçmektedir: *kalanla* “kalanla” (6/35), *ulan* “olan” (11/80), *ulana* “olana” (2/3).

Kelime başı *b-* sesinin Oğuz Türkçesinde düşmesi olayına ise metinde birkaç örnekte rastlanmaktadır: *ulan* “olan” (11/80), *ulana* “olana” (2/3), *ulur* “olur” (2/5), *ulsalar* “olsalar” (8/56).

Yükleme Hâli Eki

Tatar Türkçesinde yükleme hâli için *+nı/+nē* ekleri kullanılır. Bunun yanı sıra 3. şahıs iyelik ekleri almış kelimelerden sonra *+n* yükleme hâli eki de kullanılır: *avızın* “ağzını”, *başın* “başını”, *cirēn* “yerini”, *yomişın* “işini”.

Metnimizde 3. teklik şahıs iyelik eki almış kelimelerden sonra bugünkü Tatarcada kullanılan *+n* yükleme hâli ekinin [*kitābın* “kitabını” (7/43), *mişālēn* “örneğini” (7/43), *sabaķın* “dersini” (7/43)] yanında *+nı/+nē* ekleri de kullanılmıştır: *hemmesēnē* “hepsini” (8/55), *hökmēnē* “hükmünü” (11/79), *niyetēnē* “niyetini” (3/10). Ekin bu şekildeki kullanımı klasik Çağatay Türkçesi imlasının bir etkisi olarak değerlendirilebilir zira bu türden örnekler, nadiren de olsa Çağatay Türkçesinde mevcuttur: *On yēti aġa inisini daġı öltürdi*. “On yedi büyük kardeşini de öldürdü.” *Uyķuķı baķtım kara saķını dāyim tūş kōrer*. “Uykucu bahtım, (onun) kara saçını daima düşte görür.” (Eckmann, 2009, s. 75).

Bir örnekte ise ismin yalın hâlinden sonra *+nı/+nē* eki yerine *+I* eki kullanılmıştır. Bunu Oğuz Türkçesine dair bir özellik olarak değerlendirmek mümkündür: *meddē* “meddi” (10/75).

Ayrılma Hâli Eki

Metnin genelinde ayrılma hâli için *+DAn* eki kullanılmasına rağmen bir örnekte Çağatay Türkçesinde kullanılan *+DIn* eki tespit edilmiştir: *iş-māmdın* “ışmamdan” (11/82)

Çokluk Eki

Çokluk eki, Tatar Türkçesinde *+lAr* şeklindedir. Ancak *m*, *n* ve *ñ* ünsüzlerinden sonra ek *+nAr* şeklini alır. Metnimizde ise birkaç örnekte bu ünsüzlerden sonra ekin benzeşmeye uğramadan *+lAr* şeklinde kullanıldığı tespit edilmiştir: *anlar* “onlar” (11/84), *bunlar* “bunlar” (11/84), *bunlara* “bunlara” (11/86), *bunlarnı* “bunları” (3/15), *bunlardır* “bunlardır” (5/26); *mü'minler* “müminler” (12/96).

Şimdiki Zaman Çekimi

Tatar Türkçesinde şimdiki zamanın olumsuz çekimi için *-mIy* eki kullanılmaktadır. Metnimizde bir örnekte ekin *-mAy* şekline rastlanmaktadır: *şuzmaylar* “çekmiyorlar, uzatmıyorlar” (9/63). Bunu istinsah hatası olarak kabul etmek mümkün olabileceği gibi bir Çağatay Türkçesi özelliği olarak

değerlendirmek de mümkündür zira ek, bu tarihî lehçede *-mAydUrlAr* şeklindeydi: *bitimey tururlar* “yazmıyorlar”, *êşitmeydürler* “işitmiyorlar” (Argunşah, 2013, s. 165).

Geniş Zaman Eki

Tatar Türkçesinde geniş zaman eki olarak *-r*, *-ar/-er* ekleri kullanılmaktadır. Ekin yuvarlak şekilleri çağdaş Tatar Türkçesinde kullanılmamaktadır. Metnimizde ise çoğunlukla geniş zaman eki olarak yuvarlak şekiller olan *-ur/-ür* kullanılmıştır: *bulur* “olur” (3/11); *kilür* “gelir” (5/30), *kilürler* “gelirler” (4/17), *kilürse* “gelirse” (10/74); *şahîh irür* “sahihtir” (3/11), *lâzım irür* “lazımdır” (2/8), *nün irür* “nundur” (4/20), *ulur* “olur” (3/12).

Çağatay Türkçesinde geniş zaman ekinin yuvarlak ünlülü şeklinin kullanılması yaygındı: *Sorar bir bir hikâyetni mükerrer, érikmey ol taqı aytur serâser*: “(Susen), tekrar tekrar hikâyenin ayrıntılarını sorar (ve Nevruz da) üşenmeden bir bir anlatır.” *Sén bargıl, mén kilür mén*. “Sen git, ben geleceğim.” (Eckmann, 2009, s. 131).

Öğrenilen Geçmiş Zaman 3. Çokluk Şahıs Eki

Çağdaş Tatar Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman 3. çokluk şahıs çekiminde şahıs eklerinin ilk ünsüzünde benzeşme olur ve *-Ar* eki, *-nAr* şekline dönüşür. Metnimizde tespit edilen örnekte bu kuralın dışında bir kullanıma rastlanmaktadır: *suzğanlar* “çekmişler, uzatmışlar” (9/63).

Gelecek Zaman Çekimi

Günümüz Tatar Türkçesinde gelecek zaman çekimi için *-AçAk* eki kullanılmaktadır: *bêleçek* “bilecek”, *kılaçakmın* “kılacağım”, *kileçeksêñ* “geleceksin”. Metnimizde ise Çağatay Türkçesinde kullanılmış olan *-Gay* gelecek zaman eki tespit edilmiştir: *kalğay idê* “kalacaktı” (12/90).

Emir 2. Teklik Şahıs Çekimi

Tatar Türkçesinde ikinci teklik şahıs emir çekimi eksizdir. Metnin genelinde de emir çekiminin bu şahısta eksiz olduğu görülmekle beraber bir örnekte Çağatay Türkçesinde kullanılmış olan *-GIl* eki tespit edilmiştir: *algıl* “al” (10/73).

Emir 3. Teklik Şahıs Çekimi

Tatar Türkçesinde 3. teklik şahıs emir çekimi *-sın/-sên* ekleriyle yapılır. Ekin yuvarlak ünlülü şekli kullanılmamaktadır. Metnimizde ise bu çekim için bir yerde ekin düz ünlülü (*itmesên* “etmesin” 5/27) şekli, bir yerde ise yuvarlak ünlülü şekli kullanılmıştır: *kirsün* “girsin” (2/4).

Bu ek, hem Çağatay Türkçesinde hem de Eski Anadolu Türkçesinde -sUn yuvarlak ünlülü şekliyle kullanılmıştır. Metindeki bu ikili kullanım, hem Tatar Türkçesi dil özelliğini hem de imlada klişeleşmenin etkisini göstermektedir.

Emir 1. Çokluk Şahıs Çekimi

Günümüz Tatar Türkçesinde emir 1. çokluk şahıs çekimi için -lyk eki kullanılmaktadır: *alyk* “alalım”, *bēliyk* “bilelim”, *kōliyk* “gülelim”, *uynyk* “ oynayalım”. Metnimizde ise bu ek yerine Çağatay Türkçesinde kullanılmış olan -All ekinin 1. çokluk şahıs emir çekiminde kullanıldığı tespit edilmiştir: *bēlelē* (6/37) “bilelim”, *kūrelē* “görelim” (6/37).

Emir 2. Çokluk Şahıs Çekimi

Günümüz Kazan Tatar Türkçesinde emir 2. çokluk şahıs çekimi için -glz eki kullanılmaktadır: *eytēgēz* “söyleyin”, *kılıgız* “kılın”, *totıgız* “tutun”. Metnimizde ise bu ekin kullanımına rastlanmamaktadır. Bunun yerine emir 2. çokluk şahıs çekimi için Çağatay Türkçesinde sıkça kullanılmış olan -ñ ve -ñlar ekleri kullanılmıştır: *ayıruñlar* “ayırın” (4/18), *bēlēñ* “bilin” (5/32), *bēlēñler* “biliniz” (3/13), *eytūñler* “söyleyiniz” (4/18), *kılıñlar* “kılınız” (3/13), *şuzıñ* “çekin, uzatın”, *totıñlar* “tutunuz” (6/39), *uqıñlar* “okuyunuz” (4/18) (9/67).

Şart Çekimi

Metnimizde şart çekimi için -sA eki kullanılmıştır: *bēlseler* “bilseler” (7/44) *bikleseñ* “kapatsan” (9/65), *itseñ* “etsen” (11/86), *kilse* “gelse” (6/40). Bir örnekte ise günümüz Kazan Tatar Türkçesi yazı dilinde kullanılmayan ve şart çekimini pekiştiren veya nezaket katan -çē eki kullanılmıştır: *bēlseñçē* “bilsene” (5/33).

Günümüz Kazak Türkçesinde şart çekiminde sona gelen bu ek, 1 ve 3. şahıslarda pişmanlık; 2. şahıslarda rica ve emir anlamı katar: *jazzsamşı* “yazsaydım ya”, *külşeşi* “gülseydi ya”, *oqısañşı* “okusana” (Biray ve ark., 2018, s. 109).

İstek Çekimi

Günümüz Kazan Tatar Türkçesinde istek çekimi için -Ası *kil-* yapısı ve -mAqçI eki kullanılır fakat metnimizde bu çekim için Çağatay Türkçesinde istek eki olarak kullanılmış olan -GAy eki tespit edilmiştir. Bu ek, metinde emir anlamlı istek çekimini karşılamaktadır: *algay* “alsın” (12/96), *ulgay* “olsun” (12/93), *virgey* “versin” (12/93).

İsim-Fiil Eki

Tatar Türkçesinde aktif isim-fiil eki olarak -v/-Uv eki kullanılmaktadır. Metnimizde isim-fiil eki olarak daha çok -mağ/-mek eki kullanılmıştır: *añlamakla* “anlamakla” (7/42), *bělmeklěk* “bilmelik” (10/68), *dimek* “demek” (8/57), *kılmaqlık* “yapmalık, kılmalık” (10/68), *şuzmaqnı* “uzatmayı” (9/61), *şuzmaqlık* “uzatmalık” (10/68), *yeşěrmekděr* “gizlemektir” (6/42).

-(U)p Zarf-Fiil Eki

Kazan Tatar Türkçesinde -p zarf-fiil ekinin yardımcı ünlüsünün düz olduğu tek şekli vardır. Ekin yuvarlak ünlülü şekli yoktur. Metnimizde ise bu ek, daha çok yuvarlak ünlülü şekliyle kullanılmıştır: *barup* “varıp” (11/86), *bilüp* “bilip” (3/13), *börküp* “büzüp” (3/15), *börketüp* “büzdürüp” (4/22), *eytüp* “söyleyip” (4/22), *itüp* “edip” (4/22), *qaytup* “dönüp” (12/88), *kölüp* “gülüp” (3/9), *özüp özüp* “koparıp koparıp, ayırıp ayırıp” (4/18).

Ekin bu şekilde kullanımına Eski Anadolu Türkçesinde rastlamaktayız: *binüp*, *eyleyüp*, *anlayup*, *yanup*, *sıyup*, *otlayup* (Timurtaş, 2012, s. 140). Bu kullanım, Osmanlı Türkçesinin ilk dönemlerine kadar devam etmiştir.

Arapça Kelimelerdeki ‘ayn (ع) Sesi

Çağdaş Kazan Tatar Türkçesinde alıntı Arapça kelimelerde bulunan ayn (ع) ünsüzü g sesine dönüşür: *gaqıl* “akıl”, *gaile* “aile”, *goměr* “ömür”. Metnimizde ise ayn (ع) ünsüzü korunarak g- sesine dönüşmemiştir: *‘amel* “amel, iş” (3/13), *ba ‘zıları* “bazıları” (9/63), *ma ‘nā* “mana, anlam” (2/5), *ya ‘nī* “yani” (11/81), *ze ‘if* “zayıf” (5/31).

Metinde Arapça sözcüklerdeki ayn ünsüzünün ayn (ع) harfiyle yazılması, Çağatay yazı geleneğinden kaynaklanmaktadır. Bu dönemde de ayn ünsüzünün arka damak g ünsüzü olarak sesletildiği kabul edilir. Fakat bunun yazıda gösterilmesi Arap harfli Tatar Türkçesi metinlerinde, bu yazı geleneğinin tesiriyle, pek nadirdir.

Ses Bilgisi Açısından Farklılıklar

Kazan Tatar Türkçesinde ikinci hecedeki ünlüler çoğunlukla düzdür. Bu lehçede görülen düzleşmeler yazı dilinin karakteristik bir özelliği hâline gelmiştir: *bolıt* “bulut”, *ukı-* “oku-”, *urın* “yer”, *süzlěk* “sözlük”. İncelemiş olduğumuz metinde ise bu düzleşmelerin yanında bazı sözcüklerin yuvarlak ünlülü şekillerine yer verilmiştir: *boluşsa* (<bolaş-) “karişsa” (9/66), *irün* “dudak” 5/31, *oluğ* “ulu, yüce” (6/41), *öçün* “için” (12/91), *yeşürděp* “gizleyip” (6/34).

Bazı sözcüklerin ise hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü şekilleri kullanılmıştır: *borundağı* “öndeki” (5/25) ~ *borınında* “önünde” (7/49); *uķu* “oku” (2/1), *uķusa* “okusa” (3/9), *uķuğan* “okuyan” (3/12) ~ *uķığanı* “okuyanı” (3/9).

Transkripsiyonlu Metin

- (2/1) Ul Allāh zü'l-celāl virdē insāna kemāl
Sābit aña her kemāl uķu Ƙorān yahşılap
- (2/2) Ul Resūl hāşş u ‘ām şalavat ile hem selām
Nāzil aña ber-devām uķu Ƙorān yahşılap
- (2/3) Hemme ālu ve eşhāba deħi tābi‘ ulana
Yene cömle sevene uķu Ƙorān yahşılap

Ƙır’atnıñ Kireklëğenë Bëldërir

- (2/4) Amā ba‘d iy bala tenāvül it bu bāla
Lezzet kirsün her bāla uķu Ƙorān yahşılap
- (2/5) Budır lezzet Ƙorānda hemme ma‘nā Forķānda
İhlās ile uķıganda uķu Ƙorān yahşılap
- (2/6) Hāsıl ulur küp şevāp bër herëfke un şevāp
Hem qarav da bik şevāp uķu Ƙorān yahşılap
- (2/7) Ƙor’ennë bik bëlmek yene anı yād itmek
Deħi anı bërkëtmek uķu Ƙorān yahşılap
- (3/8) Lāzım irür her këme, oluğ köçek ādeme
Deħi ir ü hatuna uķu Ƙorān yahşılap
- (3/9) Her këm Ƙorān uķusa ya uķıgannı tıñlasa
Uynap kölüp tormasa uķu Ƙorān yahşılap
- (3/10) Herëflernë dörëstlep astun üstün dörëstlep
Niyetënë tuğrılap uķu Ƙorān yahşılap
- (3/11) Bolur cennetde maķām teħiyyet fihā selām
Şahīh irür bu kelām uķu Ƙorān yahşılap
- (3/12) Her këm büyle uķuğan Allāh bërten söylegen
Këbi ulur ul zamān uķu Ƙorān yahşılap

Sākinli Nūn Hökëmlerë Beyānında

- (3/13) Nūnda dürtdeř hökëmler yahşı anı bëlëñler
Bëlüp ‘amel kılıñlar uķu Ƙorān yahşılap
- (3/14) Bërë anıñ izhārdır ikënçesë idğāmdır
Öçünçesë iķlābdır uķu Ƙorān yahşılap
- (3/15) Dürtënçë de iħfānı yahşı börküp bunlarnı
İmdë bëlëñ izhārnı uķu Ƙorān yahşılap

İzhār Beyânında

- (3/16) İzhār herëfê altıdır هاء ü hemze, ‘ayındır
 (4/16) خاء u خاء u ğayındır uķu Ƙorān yahşılup
 (4/17) İzhār nedër bëlëñler kaçan oşbu herëfler
 Nūndan soñra kilürler uķu Ƙorān yahşılup
 (4/18) Nūnnı açık eytünler herëflerden ayırūñlar
 Özüp özüp uķıñlar uķu Ƙorān yahşılup
 (4/19) مَنْ هَاجَرَ كَعْبِدَر مَنْ كَعْبِدَر
 مَنْ خَافَتْ كَعْبِدَر uķu Ƙorān yahşılup
 (4/20) İkë ütër nūn irür ikë astıda nūn irür
 İkë östëde nūn irür uķu Ƙorān yahşılup
 (4/21) Uşal nūnnı tenvîn dip حَكِيمٌ’le عَلِيمٌ dip
 Añla munı mişāl dip uķu Ƙorān yahşılup

İdgām Beyânında

- (4/22) İkë herëfnë bër itüp ikësënë borkëtüp
 Şedde ile bël eytüp uķu Ƙorān yahşılup
 (4/23) Bunı idgām didëler herëfê altı didëler
 يَرْمَلُونَ’dır didëler uķu Ƙorān yahşılup
 (4/24) İdgām ikë kıısımdır bërësë me‘a’l-gunnedir
 Herëflerë يَتَمَوُ’dır uķu Ƙorān yahşılup
 (5/25) Ğunne nedër anı bël, borundağı āvāz bël
 Bunı deĝi kirek bël uķu Ƙorān yahşılup
 (5/26) Misällerë bunlardır: مَنْ يَوْمُنْ مِنْ مَنْ دەر
 مِنْ وَاقُ’dır, uķu Ƙorān yahşılup
 (5/27) فَنُؤَانُ بُنْيَانُ’ deĝi صِنُؤَانُ ile دُنْيَا
 İdgām itmesën şaķın, uķu Ƙorān yahşılup
 (5/28) İkëñçësë ğunnesëz herfiler dip bëlesëz
 Yahşı zabt idesëz, uķu Ƙorān yahşılup
 (5/29) Oşbu idgām mişälën yahşı añlap bëlesën
 مِنْ رَحْمَةٍ مِنْ لَدُنْ uķu Ƙorān yahşılup

İklāb Beyânında

- (5/30) İklāb nedër anı bël, kaçan nūn-ı sākın bël
 ٓ’dan evvel kilür ul, uķu Ƙorān yahşılup
 (5/31) Nūnnı mīme alışdır, irünnë ze‘îf yapışdır
 Borundağı tavışdır, uķu Ƙorān yahşılup

- (5/32) لِيُنْبِذَنَّ مِنْ بَعْدِي misāl bēlēñ iy sa'dī
Ulur saña küp hāmdē, uķu Ɣorān yaķşılāp

İhfā Beyānında

- (5/33) Hökēmlerden dürtēñçē, anı yaķşısı bēlseñçē
(6/33) Ulur saña künlevçē, uķu Ɣorān yaķşılāp
(6/34) Anı bēlēñ ihfā dip, nūnnı yaķşısı yeşürdēp
Eytem saña añla dip, uķu Ɣorān yaķşılāp
(6/35) Herēflerē sin anıñla, yoķarğıdan ƙalanla
Şanı deķi un bişle, uķu Ɣorān yaķşılāp
(6/36) مَنْ قُلْ مِنْ كَلِّمْ دَعْرَ بَلِّ مِيسَالِ, مَنْ قُلْ ile مَنْ قُلْ
مَنْ صَبَرْ مِنْ جَمَلْ le uķu Ɣorān yaķşılāp
(6/37) Buña başƙa misālı Ɣor'en ēçre kürelē
Yaķşısı añlap bēlelē, uķu Ɣorān yaķşılāp
(6/38) Sabāķıñnı bēl yaķşısı, imtiḥāñnı vir yaķşısı
Saña ulur küp baķşısı, uķu Ɣorān yaķşılāp

Sākinli mīm Hökēmlerē Beyānında

- (6/39) Sākin-i mīmde hökēmler, öçdē anı bēlēñler
Yaķşısı añlap totıñlar, uķu Ɣorān yaķşılāp
(6/40) Sākin eger ulsa mīm andan soñra kilse mīm
İdgām eydeñ sin ḥalīm, uķu Ɣorān yaķşılāp
(6/41) مَنْ لَهْمُ نَعْ misāl tot, kitābıñnı ƙarap tot
Östāzıñnı oluğ tot, uķu Ɣorān yaķşılāp
(6/42) بَا'dan evvel kilse ul, yeşērmekdē ihfā ul
(7/42) Añlamakla oluğ bul, uķu Ɣorān yaķşılāp
(7/43) مَنْ دُكْرُ نَمِ misālēñ yaķşısı añla sabāķın
Deķi şaķla kitābın, uķu Ɣorān yaķşılāp
(7/44) مِم'den başƙalar مِم'den soñra kilseler
Hökmē izḥār bēlseler, uķu Ɣorān yaķşılāp
(7/45) كَعْبِدَرْ أَمْ لَمْ تُنْزِرْ كَعْبِدَرْ هُمْ أَحْسَنُ
كَعْبِدَرْ أَمْ عِنْدَهُمْ uķu Ɣorān yaķşılāp
(7/46) كَعْبِي لَهْمُ وَمَا كَعْبِي فِيهَا
İhfā itme sin bēr de, uķu Ɣorān yaķşılāp
(7/47) Sākin mīmneñ aḥkā mı, tamām uldı beyānı
Yaķşısı bōrkēt sin anı, uķu Ɣorān yaķşılāp

Teşdīdlē Mīm ile Nūn Hökēmēnde

- (7/48) Mīm ile nūn ulsalar, teşdīdlē ulsalar
 Qorān içre kilseler, uqu Qorān yaḥşılāp
- (7/49) Lāzım elbet bēl anı, zāhir itme ğunnenē
 Ki borınıñda tot anı, uqu Qorān yaḥşılāp
- (7/50) هَمَّتْ بِهِ kēbidēr, deḥi تَمَّ kēbidēr
 كَبِدَ أَنْ kēbidēr, uqu Qorān yaḥşılāp

Meddnēñ Herēflerē Beyānında

- (8/51) Herf-i meddnē oç dip bēl, واو, الف, يا dip bēl
 Ki bunlarnı sākin bēl, uqu Qorān yaḥşılāp
- (8/52) Ütür soñra واو kilür, الف aldından öst kilür
 يا aldından ast kilür, uqu Qorān yaḥşılāp
- (8/53) Mişāl فَالْ mişālı, deḥi قِيلَ bēl anı
 أَعُوذُ dip başla anı, uqu Qorān yaḥşılāp

Meddnēñ Sebebē ve Medd-i Aşlı Beyānında

- (8/54) Meddge sebep ikēdēr, bēre anıñ hemzedēr
 İkençesē sükündür, uqu Qorān yaḥşılāp
- (8/55) Bundan soñra qardaşlar, meddge küpdēr kısımlar
 Hemmesenē bēlēñler, uqu Qorān yaḥşılāp
- (8/56) Kaçan sebep ulsalar, ya'nī hemze ulsalar
 Deḥi sükūn ulsalar, uqu Qorān yaḥşılāp
- (8/57) Oşal meddēr ki aşlı الف dimek qaderlē
 Artıq şuzma aqıllı, uqu Qorān yaḥşılāp
- (8/58) Yene tab'ī bēr ismē bormaq, küterge resmē
 Bērden artıq kirekmiy, uqu Qorān yaḥşılāp

Medd-i Munfaşıl Beyānında

- (9/59) Herf-i medden soñra da sebep hemze kilse de
 Başqa başqa kelime de uqu Qorān yaḥşılāp
- (9/60) كَبِدَ بِأَيُّهَا kēbidēr, ثَوْبُ أَلَى kēbidēr
 أَخَافَ لَيْ kēbidēr, uqu Qorān yaḥşılāp
- (9/61) Oşbu meddnē munfaşıl ad virdēler qurrā bēl
 Şuzmaqnı cā'iz bēl, uqu Qorān yaḥşılāp
- (9/62) İmām Hafş qaşında, dürt elifle şuzğanda
 Mohtar irür bēl anda, uqu Qorān yaḥşılāp
- (9/63) Amā ba'z imāmlar ba'zıları şuzğanlar
 Ba'zıları şuzmaylar, uqu Qorān yaḥşılāp

- (9/64) Şuzğanları törlödër, vecihlerë törlödër
 طُلْ تَوَسُّطُ قَصْر' dır, uķu Ƙorān yaķşılap
- (9/65) Budır mezhep şuzmasañ, yaķşı añlap bikleseñ
 Uynap, kölüp tormasañ, uķu Ƙorān yaķşılap

Medd-i Muttaşıl Beyānında

- (9/66) Hemze eger ƙavıssa, herf-i meddge totaşa
 Bër kelimedede boluşsa, uķu Ƙorān yaķşılap
- (9/67) Muttaşıl dip oşbu medd, ƙurrā virdë bunda medd
 Şuzıñ anda herf-i medd, uķu Ƙorān yaķşılap
- (10/68) Oşal meddë şuzmaķlık, vācip irür ƙılmaķlık
 Anı deķi bëlmeķlek, uķu Ƙorān yaķşılap
- (10/69) سُوْءٌ جِيْ مَا اَلَيْكَ وَالسَّمَاءُ deķi
 Këbi irür añla ma, uķu Ƙorān yaķşılap

Medd-i Lāzım Beyānında

- (10/70) Meddge sebep sükūnı, ikë dip bël anı
 Yaķşı zabt it anı, uķu Ƙorān yaķşılap
- (10/71) Bërsë anıñ lāzımdır, her vaķtënde şābittër
 Vaşlen vaķfen şābittër, uķu Ƙorān yaķşılap
- (10/72) İķençesë ‘arızdır, vaķfen gëne şābittër
 Amā vaşlen sākıttır, uķu Ƙorān yaķşılap
- (10/73) Sükūnı çün bëldëñ sin, imdë meddë añla sin
 Ki küñlëñge algıl sin, uķu Ƙorān yaķşılap
- (10/74) Sükūn sebep ulursa, eger lāzım ulursa
 Herf-i meddle kilürse, uķu Ƙorān yaķşılap
- (10/75) Oşal meddë lāzım bël, şuzmaķnı vācip bël
 Dürt elifle şuzabël, uķu Ƙorān yaķşılap
- (10/76) مِثَالُ اَلْفِ لَا مِمْ مِثَالُ وَلَا اَصْلًا deķi
 Deķi اَلْ اَنْ مِثَالُ, uķu Ƙorān yaķşılap

Medd-i ‘Arız Beyānında

- (11/77) Ƙaçan sükūn ‘arızdır herf-i meddle vāķı’dır
 Oşal meddëñ ‘arızdır, uķu Ƙorān yaķşılap
- (11/78) مِثَالُ اَنَا نَسْتَعِيْنُ deķi رَبِّ الْعَالَمِيْنَ
 Yene añla يَوْمَ الدِّيْنِ, uķu Ƙorān yaķşılap
- (11/79) Oşbu meddnëñ hōkmëñë, cā’iz bëlëñ meddnë
 Tıl ürte ƙaşrını, uķu Ƙorān yaķşılap

- (11/80) Evvel ulan misâlde cā'iz irür bël anda
Dehi revm işmâmda, uku Qorân yahşılâp
- (11/81) İkençë de vecihler, revā bulmas başkalar
Ya'nî revm işmâmlar, uku Qorân yahşılâp
- (11/82) Amā مَالِكُ يَوْمَ الدِّينِ cā'iz anda işmâmdın
Başkasıdır bël yakîn, uku Qorân yahşılâp

Medd-i Lîn Beyânında

- (11/83) İke irür lîn herfë, bërsë anıñ واو herfë
İkençësë ياي herfë, uku Qorân yahşılâp
- (11/84) Sâkin ulur ki bunlar, aldındağı herëfler
Östlë ulur ki anlar, uku Qorân yahşılâp
- (11/85) 'FOT dekë واو këbi, 'XIR dekë ياي këbi
'Şİ ile مَوْتُ këbi, uku Qorân yahşılâp
- (11/86) Ger bunlara vaqf itseñ ya'nî barup tuqtasañ
'Ārız këbi şuzasın, uku Qorân yahşılâp
- (12/87) Hâşil ulur bunda medd, lîn dip ata oşal medd
Beyân uldı cömle medd, uku Qorân yahşılâp
- (12/88) Bunda hökëm tamāmı, medd-i 'ārız aḥkāmı
Qaytup qara sin anı, uku Qorân yahşılâp
- (12/89) Tabî'i ki başqa medd, bişev uldı cömle medd
Far'î bëlgi barça medd, uku Qorân yahşılâp

Hâtime

- (12/90) Bu 'âcizden bër eşer qalgay idë ḥayr eşer
Qılma yā Rab žayr ü şerr, uku Qorân yahşılâp
- (12/91) Şıbyān öçün aḥkāmı, lāzım ba'z aḥkāmı
Yazdım añla tamāmı, uku Qorân yahşılâp
- (12/92) Maḥz-ı Haḥkıñ 'avniyle, izhār-ı ḥaḥ qaşdıyla
Oşbu niyyet ḥayrıyla, uku Qorân yahşılâp
- (12/93) Ul Allāh'dan ömëdëm virgey baña moradım
Resül ulğay şefi'ëm, uku Qorân yahşılâp
- (12/94) İmān ulğay yuldaşım, ata, ana, qardaşım
Ulğay cennet yirdeşëm, uku Qorân yahşılâp
- (12/95) Hem meşāyiḥ kirāmım, barça ostaz fiḥāmım
Oşbu fende imāmım, uku Qorân yahşılâp
- (12/96) Yeneyse cömle mü'minler, barça ḥāş u 'āmiler
Alğay fāide hemmeler, uku Qorân yahşılâp

Sonuç

Manzum tecvitlerin Kazan Tatar Türkçesindeki güzel örneklerinden olan *Fethü'l-Tecvîd*, ünlü Tatar aydını ve din adamı olan Alimcan El-Barudî'nin kardeşi Salihcan El-Barudî tarafından yazılmıştır. Üzerine çalışmış olduğumuz nüsha, 1895'te Kazan'da basılmış olup toplamda 96 beyitten müteşekkildir. Barudî, eserini açık ve anlaşılır bir üslupla yazmış ve eseri yazma nedenini çocuklara bazı tecvit kurallarını öğretmek olarak göstermiştir.

Eserin dil özelliklerine bakıldığı zaman kelime başı *b->v-* değişimi, ek başı *g-* seslerinin düşmesi ve kelime başı *b-* sesinin düşmesi gibi birtakım Oğuzca özellikler göze çarpmaktadır. Aynı zamanda klasik Çağatay imlasının esere tatbik edildiği örneklerle de birçok yerde rastlamak mümkündür. Günümüz Kazan Tatar Türkçesinin karakteristik özelliklerinden olan ikinci ve sonraki hecelerde ünlü düzleşmelerine aykırı kullanımlar da eserde yer yer karşımıza çıkmaktadır: *boluşsa* (<bolaş-) “karışsa” (9/66), *irün* “dudak” 5/31, *oluğ* “ulu, yüce” (6/41), *öçün* “için” (12/91), *yeşürdép* “gizleyip” (6/34). Bazı sözcüklerin ise hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü şekilleri kullanılmıştır: *borundağı* “öndeki” (5/25) ~ *borınında* “önünde” (7/49); *uku* “oku” (2/1), *ukusa* “okusa” (3/9), *ukuğan* “okuyan” (3/12) ~ *ukığanı* “okuyanı” (3/9). Bu yuvarlaklaşmaları çeşitli eklerde görmek de mümkündür.

Çağdaş Tatar Türkçesinde, öğrenilen geçmiş zaman 3. çokluk şahıs çekiminde şahıs eklerinin ilk ünsüzünde benzeşme olur. Bu ses olayı, *-lar* çokluk ekinin *m*, *n* ve *ñ* ünsüzlerinden sonra gelerek *-nar* şekline dönüşmesi olarak da karşımıza çıkar fakat metinde bu kurala aykırı birçok örnek bulunmaktadır. Dolayısıyla metnin sadece ünlü özellikleri açısından değil ünsüz benzeşmeleri bakımından da günümüz Kazan Tatar Türkçesinden farklı özellikler barındırdığını söylemek mümkündür. Bütün bunlar, eserin yazıldığı dönemde klasik Çağatay imlası ve Oğuz Türkçesi etkilerinin dönem eserlerine yansımalarından kaynaklanmaktadır.

Eser, manzum bir tecvit örneği olması bakımından hem Kazan Tatar edebiyatı için önem arz etmekte hem de çoklu kullanımlarla tarihi Kazan Tatar Türkçesinin örneklerini barındırmaktadır.

Dizin-Sözlük

aḥkām: Hükümler.	b. 12/89, 12/95, 12/96
a. +ı 7/47, 12/88, 12/91 (2)	ba'z/ ba'zı: Bazı, kimi.
āl: Aile, sülale.	b. 9/63, 12/91
ā. u ve eṣḥāb 2/3	b. +ları 9/63 (2)
ald: Ön, önce.	ber-devām: Sürekli, daima.
a. +ından 8/52 (2)	b. 2/2
aldındağı: Önündeki, önünde	beyān: Beyan, açıklama, izahat.
yer alan.	b. +ı 7/47
a. 11/84	b. ul- 12/87
alıştır-: Bir şeyin yanına başka bir	bēl-: Bilmek.
şey almak.	b. 4/22, 5/25 (3), 5/30 (2), 6/36,
a. 5/31	6/38, 7/49, 8/51 (3), 8/53, 9/61
anda: Orada, o yerde.	(2), 9/62, 10/70, 10/75, 11/80,
a. 9/62, 9/67, 11/80, 11/82	11/82
anı: Onu, o şeyi.	b. -dēñ 10/73
a. 2/7 (2), 3/13, 5/25, 5/30, 5/33,	b. -elē 6/37
6/34, 6/39, 7/47, 7/49, 8/53 (2),	b. -esēñ 5/29
10/68, 10/70 (2)	b. -esēz 5/28
artık: Çok, fazla, çokça.	b. -ēñ 5/32
a. 8/57	b. -ēñler 3/13
ast: Alt.	b. -gil 12/89
a. 8/52	b. -meklāk 10/68
a. +ıda 4/20	b. -seler 7/44
'avn: Yardım, destek.	b. -sençē 5/33
'a. +ıyle 12/92	b. -üp 3/13
ba'd: Sonra, daha sonrasında.	bēr: Bir rakamı.
b. 2/4	b. 2/6, 4/22, 8/58, 9/66, 12/90
baḥş: Bağış, ihsan.	b. +den 8/58
b. +ı 6/38	b. +ē 3/14, 8/54
bāl: Kalp, gönül, yürek.	b. +ēsē 4/24
b. +a 2/4	bērlen: İle, birlikte.
bala: Evlat, çocuk, bala.	b. 3/12
b. 2/4	bērkēt-: Başarmaya niyet etmek.
bar-: Varmak, ulaşmak, yetişmek.	b. -mek 2/7
b. -up 11/86	bērsē: Birisi, biri.
barça: Bütün, tüm.	b. 10/71, 11/83

bik: Çok, fazla, pek.

b. 2/6, 2/7

bikle-: Kapatmak, kilitlemek.

b. -señ 9/65

bişev: Beş tane, beş adet.

b. 12/89

bol-: Bulmak.

b. -ur 3/11

boluş-: Karışmak.

b. -sa 9/66

bor-: Burmak, kıvrırmak.

b. -mak 8/58

borın: Ön.

b. +ıñda 7/49

börk-: Büzüştürmek, ağzını büz-
mek.

b. -üp 3/15

bul-: Olmak.

b. 7/42

b. -mas 11/81

cā'iz: Caiz, uygun, münasip.

c. 9/61, 11/79, 11/80, 11/82

cömle: Bütün, cümle, tüm.

c. 12/87, 12/89, 12/96

çün: Çünkü.

ç. 10/73

dehi: Dahi, bile, de/da; ve.

d. 2/3, 2/7, 3/8, 5/25, 5/27, 6/35,
7/43, 7/50, 8/53, 8/56, 10/68,
10/69, 10/76, 11/78, 11/80

dip: Diye, olarak.

d. 4/21 (3), 5/28, 6/34 (2), 8/51
(2), 8/53, 9/67, 10/70, 12/87

dürt: Dört rakamı.

d. 9/62, 10/75

d. +dër 3/13

dürtëñçë: Dördüncü.

d. 3/15, 5/33

eşhâb: Eş, dost.

e. +a 2/3

eyët-: Demek, söylemek.

e. -üñler 4/18

e. -üp 4/22

e. -em 6/34

ëçre: İçre, içinde.

ë. 6/37

fâide: Fayda, yarar.

f. 12/96

fihâm: Kuvvetli, nüfuz ve itibar sa-
hibi kimseler, ileri gelenler.

f. +ım 12/95

Forqân: Kur'an-ı Kerim.

F. +da 2/5

ger: Eğer, şayet.

g. 11/86

hamd: Hamt, şükür.

h. +ë 5/32

hâsil: Peyda olan, ortaya çıkan.

h. ul- 2/6

hâşş u 'âm: Herkes.

h. 2/2

hemme: Hepsi, tüm, bütün.

h. 2/3, 2/5

h. +ler 12/96

h. +sënë 8/55

hemze: Ses tellerinin birbirine ya-
pışmasıyla havanın akışını bir-
denbire engellemesi sonucu olu-
şan ve bir kesinti izlenimi veren
ünsüz.

h. 3/16, 8/56, 8/56, 9/59, 9/66

h. +dër 8/54

herëf: Harf.

h. +ë 3/16, 4/23

h. +ler 4/17

h. +lerden 4/18

- h. +lerë 4/24, 6/23
 h. +lernë 3/10
 h. +në 4/22
 idğām: Tecvitte, önce gelen sakın harf ile sonra gelen harekeli iki harfın birbirine katılarak şeddeli okunmasıdır.
 i. 4/23, 5/29
 i. +dır 3/14
 ihfā: Tecvitte, sakın nun veya ten-vini şeddesiz ve genizden oku-madır.
 i. 6/34
 i. +nı 3/15
 ikë: İki rakamı.
 i. 4/20, 4/24, 10/70
 i. +dër 8/54
 i. +sënë 4/22
 iqlāb: Tecvitte, bâ (ب) harfinin önündeki sakın nun veya tenvi-nin mime dönüşmesi demektir.
 i. +dır 3/14
 imdë: Şimdi, şu an.
 i. 10/73
 ir: Er, erkek.
 i. 3/8
 irün: Dudak.
 i. +në 5/31
 işmām: Tecvitte, harfın sesini ge-nizden hissettirme.
 i. +da 11/80
 i. +dın 11/82
 i. +lar 11/81
 ızhār: Tecvitte, iki harfın arasını açma anlamına gelir ki buna göre her iki harf açık bir şekilde, ara vermeden okunmalıdır.
 i. +dır 3/14
 i. +nı 3/15
 ızhār-ı haq: Hakkın ortaya çıkması.
 i. 12/92
 kaçan: Ara sıra, bazen.
 k. 4/17, 5/30, 8/56, 11/77,
 kaderlë: Kadar.
 k. 8/57
 kara-: Bakmak.
 k. 12/88
 k. -p 6/41
 karav: Bakma, bakış.
 k. 2/6
 kardaş: Kardeş.
 k. +ım 12/94
 k. +lar 8/55
 kaşr: Kısa kesme, kısaltma.
 k. +ını 11/79
 kaşı: Önü, bir şeyin ön tarafı, hu-zuru.
 k. +nda 9/62
 kavış-: Kavuşmak, birleşmek, bir araya gelmek.
 k. -sa 9/66
 kayt-: Dönmek.
 k. -up 12/88
 kēbi: Gibi, benzer.
 k. 3/12, 7/46 (2)
 k. +dër 4/19 (3), 7/45 (3), 7/46 (2),
 7/50 (3), 9/60 (3)
 kil-: Gelmek.
 k. -se 6/40
 k. -ür 5/30
 k. -ürler 4/17
 k. -ürse 10/74
 kirām: Soyu temizler, ulular, şeref-liler.
 k. +ım 12/95

kirek: Gerek, lazım.

k. 5/25

ķurrā: Hafızlar.

ķ. 9/61, 9/67

köçēk: Kūçūk, ufak.

k. 3/8

kūnlevçē: Razı olan, rıza gösteren, onaylayan, tasdik eden.

k. 6/33

kūp: Çok, fazla, pek.

k. 2/6, 5/32, 6/38

k. +dēr 8/55

kūr-: Görmek.

k. -elē 6/37

ma: Bir tür kuvvetlendirme edatı.

m. 10/69

me‘a’l-ğunne/ğunne: Tecvitte, genizden çıkarılan açık ve nağmeli ses.

m. +dēr 4/24

medd: Arapçada hemze ile elifin birleşmesi.

m. +dēr 8/57

m. +ē 10/75

m. +ge 8/54, 8/55

m. +nē 8/51

medd-i ‘ārız: Tecvitte, medd harfinin sonra geçici sükûn gelmesi durumudur.

m. 12/88

medd-i lāzım: Tecvitte, muhakkak uzatılması gereken medd demektir.

m. 10/70

medd-i lîn: Tecvitte; kolayca uzatılan, dile ağır gelmeden yumuşak çıkan medd demektir.

m. 11/83

medd-i munfaşıl: Tecvitte; medd harfinin bir kelimenin sonunda, hemzenin diğer kelimenin başında olması durumudur.

m. 9/59

medd-i muttaşıl: Tecvitte, medd harfi ile

meddin sebebi olan hemzenin bir kelimede yan yana bulunmasıdır.

m. 9/66

meşāyih: Şeyhler.

m. 12/95

mezhep: Tutulan yol, yöntem, usul.

m. 9/65

mişāl: Misal, örnek.

m. 4/21, 5/32, 6/36, 6/41, 11/78

m. +de 11/80

m. +ēn 7/43

m. +ı 6/37, 8/53, 10/76 (3)

m. +lerē 5/26

mohtar: Seçilmiş, seçkin.

m. irūr 9/62

nāzil: İnen, inmiş olan.

n. 2/2

oluğ: Ulu, yüce.

o. 3/8, 6/41, 7/42

ostaz: Usta, hoca.

o. 12/95

oşbu: İşte bu, işbu.

o. 4/17, 5/29, 9/61, 9/67

öç: Üç rakamı.

ö. 8/51

ö. +dēr 6/39

öst: Üst.

ö. +ēde 4/20

östāz: Üstat, hoca, öğretmen.

ö. +ıñnı 6/41

öz-: Kesmek, koparmak, ayırmak.

ö. -üp 4/18

revm: Kelimede sükûndan ayırt edilemeyecek derecede gizli ve belirsiz olan hareke.

r. 11/80, 11/81

sabâk: Ders.

s. +ıñnı 6/38

sa'dî: Saadetli, uğurlu.

s. 5/32

şaḥîḥ: Gerçek, doğru, hakiki.

ş. irür 3/11

sâkinli nûn: Tecvitte, harekesi olmayan nun harfî.

s. 3/13

şan: Sayı, miktar.

ş. +ı 6/35

şıbyân: Çocuk.

ş. 12/91

sın-: Kırma, sınıma.

s. 6/35

sin: Sen zamiri.

s. 6/40, 7/46, 10/73, 12/88

soñra: Sonra, sonradan.

ş. 6/40, 7/44, 8/52, 8/55

şuz-: Çekmek, uzatmak.

s. -iñ 6/39

s. -ma 8/57

s. -maḥnı 9/61

s. -maḥlık 10/68

s. -maylar 9/63

sükûn: Tecvitte, bir harfin harekesiz olması.

s. 10/74, 11/77

s. +dır 8/54

s. +ı 10/70, 10/73

şedde: Arap yazısında, iki kez okunması gereken ünsüzün üstüne konulan işaret.

ş. 4/22

şefî': Şefaati, şefaati eden.

ş. +ëm 12/93

şerr: Şer, kötülük.

ş. 12/90

tavîş: Ses.

t. +dır 5/31

teḥiyyet fihâ selâm: Temenni(miz) selamdır, Resul'e selam, temenni(miz)dir.

t. 3/11

tenâvül: Alıp yeme, alınıp yenilme.

t. 2/4

tenvîn: Tecvitte; iki ötre, üstün veya esre demektir.

t. 4/21

ṭıñla-: Dinlemek, kulak vermek.

t. -sa 3/9

totaş-: Bağlanmak, birleşmek, mutasıl hâle gelmek.

t. -sa 9/66

törlê: Türlü, çeşitli.

t. +dêr 9/64 (2)

tuḡrılap: Doğru şekilde, düzgünce.

t. 3/10

tuḡta-: Durmak.

t. -sañ 11/86

ṭûl: Uzunluk, uzatma durumu.

ṭ. 11/79

uḡı-/uḡu-: Okumak.

u. 2/1

u. -ḡan 3/12

u. -ḡannı 3/9

u. -sa 3/9

ul: O, işaret veya kişi zamiri.

u. 2/1, 2/2, 3/12, 12/93

ul-: Olmak.

u. -an 11/80

u. -ana 2/3

u. -ğay 12/94 (2)

u. -salar 8/56

u. -ur 2/5

uşal: Bu, işaret sıfatı.

u. 4/21

ürt-: Örtmek, üstünü kapatmak.

ü. -e 11/79

ütër: Ötre.

ü. 4/20

ütür: **bk.** ütër

ü. 8/52

vākı': Geçen, geçmiş olan.

v. +dır 11/77

vaḳf it-: Durup beklemek, durmak.

v. -señ 11/86

vaḳfen şābit: Tecvitte, durulunca sabit olan demektir.

v. +tër 10/71

vaşlen sākıt: Tecvitte, geçilince ortadan kalkan demektir.

v. +tır 10/72

vecih: Uygun, münasip.

v. +ler 11/81

v. +lerë 9/64

vir-: Vermek.

v. 6/38

v. -dë 2/1

v. -dëler 9/61

v. -gey 12/93

yaḳîn: Açıkça, iyi şekilde, iyice.

y. 11/82

ya'nî: Yani, demek oluyor ki.

y. 8/56, 11/81, 11/86

yene: Yine, ayrıca; ve.

y. 2/3, 2/7, 8/58, 11/78

yeneysel: **bk.** yine

y. 12/96

yeşürt-: Gizletmek, gizlenmesini sağlamak.

y. -(d)ëp 6/34

yirdeş: Aynı yerde olanlar, aynı mekânı paylaşanlar; komşu.

y. +ëm 12/94

yoḳarḡı: Yukarıdaki, yukarıda bulunan.

y. +dan 6/35

yuldaş: Yoldaş, dost, arkadaş.

y. +ım 12/94

zāhir: Açık, belli.

z. it- 7/49

zayr: Yanlış, hata.

z. 12/90

zū'l-celāl: Azamet sahibi, ulu (Allah).

z. 2/1

Etik Komite Onayı: Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Mali Destek: Araştırma için herhangi bir mali destek alınmadı.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Ethical Committee Approval: Ethical committee approval is not required for this research.

Funding: This research received no external funding.

Conflicts of Interest: The author declares no conflicts of interest in this study.

Kaynakça

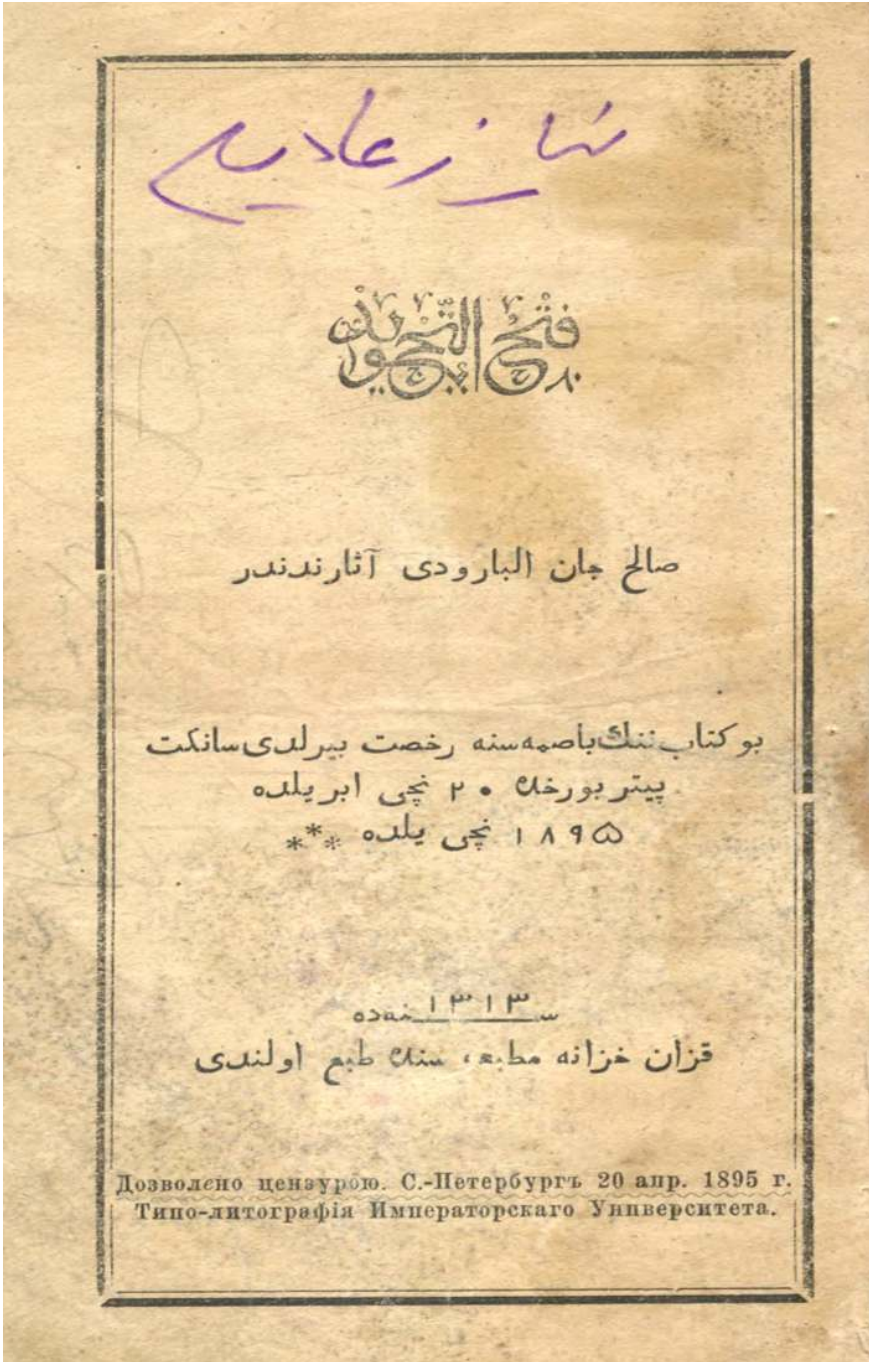
- Akkaya, M. (2020). *Türk edebiyatında manzum tecvit metinleri* (Tez No. 648434) [Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Alkaya, E. (2014). *Mişer Tatar Türkçesi*. Kesit.
- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. Kesit.
- Biray, N.; Ayan, E. ve Kurmangalıyeva Ercilasun, G. (2018). *Çağdaş Kazak Türkçesi (ses-şekil- cümle bilgisi-metinler)*. Bilge Kültür-Sanat.
- Çernovskaya, V. V. (2019). Salihcan Barudi i Mahmud Yusupov (maloizvestnaya istoriya otnoşeniy učitel'ya i učenika). *İstoriceskaya Etnologiya*, 4(2), 312-319.
- Eckmann, J. (2009). *Çağatayca el kitabı* (Günay Karaağaç, Çev.). Kesit.
- Exmetyanov, R. G. (2015). *Tatar tēlēnēn etimologiyalık süzlēgē: ikē tomda. I. tom (A-L)*. Megarif-Vakit.
- Güler, M. (2017). Şeyh Sinân Efendi'nin manzum tecvîd tercümesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 145-171. <https://doi.org/10.17719/jisr.2017.1880>
- Maxmutova, L. T. (Red.) (1969). *Tatar tēlēnēn dialektologik süzlēgē*. Tataristan Kitap.
- Öner, M. (2015). *Kazan-Tatar Türkçesi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu.
- Özmen, A. (2019). Türk edebiyatında manzum tecvîdlerden Risâle-i Tecvîd. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 8(4), 1988-2005.
- Şahin, E. (1999). Osmanlıların Kazan Tatar Türklerinin kültürü ve diline etkileri. *Osmanlı*, 9, 353-360.
- Türkçe sözlük* (2011). Türk Dil Kurumu.
- Timërxanov, A. E. (Bşk.) (2015). *Tatar tēlēnēn añlatmalı süzlēgē (I. tom)*. Tataristan Rëspublikası Fenner Akademiyesë.

- Timurtaş, F. K. (2012). *Eski Türkiye Türkçesi*. Kesit.
- Yavi, F. (2021). Necip Dumavî'nin "Mö'allim" elifbasındaki Kazan Tatar Türkçesine ait atasözleri ve bilmeceler. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 21(1), 179-210. <https://doi.org/10.32449/egetdid.883348>
- Yıldız, E. (2022). Resâ'nın Tuhfetü'l-Ebrâr adlı manzum tecvidi. *International Journal of Filologia*, 7, 130-151. <https://doi.org/10.51540/ijof.1085410>
- Yılmaz, O. (2019). Tecvîd eğitim-öğretiminde manzûm eser yazma geleneğine bir örnek: Şeyhî'nin Nazmu'l-Ehemm'i (tenkitli metin). *Tasavvur/Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 5(2), 1051-1116.
- Zekiye, M. Z. ve Hisamova, F. M. (Red.) (2015). *Tatar grammatikası: öç tomda-I. tom*. TEHSİ.

Kısaltmalar

TS: Türkçe Sözlük

Tıpkıbasım Örnekleri

﴿ ۲ ﴾

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أول الله ذوالجلال * ويردى إنسانه كمال
ثابت آنكا هر كمال * اوقو قرآن بخشيلب
أول رسول خاص وعام * صلوة ايله هم سلام
نازل آنكا بر دوام * اوقو قرآن بخشيلب
همه آل واصحابه * دخی تابع اولانه
ينه جمله سوه نه * اوقو قرآن بخشيلب
﴿ قرأت ننگ كرك لكنى بلدر ﴾

اما بعد اى بالآ * تناول ايت بوباله
لذت كرسون هر باله * اوقو قرآن بخشيلب
بودر لذت قرآنده * همه معنى فرقانده
اخلاص ايله اوقعانده * اوقو قرآن بخشيلب
حاصل اولور كوب ثواب * بر حرفكا اون ثواب
هم قاراوده بليك ثواب * اوقو قرآن بخشيلب
قرآننى بليك بليك * ينه آنى ياد ايتمك
دخی آنى بر كنتمك * اوقو قرآن بخشيلب

لازم

۲ اولكى بالا صبی
ایکجسی معروف
عسلغه اوچونجسی
اولوب قلب
عرب وکونکلغه
اولور معنى بیت
ظاهر در

۱. تالک کرشوندن باشقه.
۲. ینو حرفلری ایله نون پر کلمده
۳. اولسه ادغام ایلسن
۴. دیمک مراد اولوب قیلمدی.
۵. یعنی لام و رادر.

۶. حالت اقلابه کیمیه تلفظی بیاندر دفت
۷. ایدلسون.

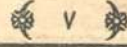
غنه نه در آنی بل * برونداغی آواز بل
بونی دخی کرک بل * اوقو قرآن یخشیلبل
مثال لری بونلردر * من یؤمن من من در
من واق ایله من نارد * اوقو قرآن یخشیلبل
دنیا ایله صنوان * دخی قنوان بتیان
ادغام ایتمه سن صاقن * اوقو قرآن یخشیلبل
ایکچی سی غنه سز * حرفی لر دیب بلا سز
یخشی ضبط ایداسز * اوقو قرآن یخشیلبل
اوشبو ادغام مثالن * یخشی آنکلاب بلا سن
من رحمة من لدن * اوقو قرآن یخشیلبل

اقلاب بیاننده

اقلاب نه در آنی بل * فچان نون ساکن بل
بادن اول کلور اول * اوقو قرآن یخشیلبل
نون نی میمه آلدرد * ایروننی ضعیف یابشدر
برونداغی ناوشدر * اوقو قرآن یخشیلبل
لینین من بعدی * مثال بلنک ای سعدی
اولور سنکا کوب حمدی * اوقو قرآن یخشیلبل

اخفا بیاننده

حکملردن دورتچی * آنی یخشی بلسانچی

آنکلامقله الوغ بول * اوقو قرآن یخشیلب
 ذکرتُم بَلْ مثالن * یخشی آنکله سباقنک
 دخی صافله کتابنک * اوقو قرآن یخشیلب
 بامیمدن باشقه لر * میمدن سنکره کلسه لر
 حکمی اظهار بلسه لر * اوقو قرآن یخشیلب
 هَمْ أَحْسَنُ کبی در * اَمْ لَمْ تُنْزِرْ کبی در
 اَمْ عِنْدَهُمْ کبی در * اوقو قرآن یخشیلب
 لَكُمْ فِيهَا کبی ده * لَهُمْ وَمَا کبی ده
 اخفا ایتمه سن برده * اوقو قرآن یخشیلب
 ساکن میمننک احکامی * تمام اولدی بیانی
 یخشی برکت سن آنی * اوقو قرآن یخشیلب

تشدیدی میم ایله نون حکمنده

میم ایله نون اولسه لار * تشدیلی کر اولسه لر
 قرآن اچره کلسه لار * اوقو قرآن یخشیلب
 لازم البت بل آنی * ظاهر ایتک غنه نی
 که بورننکده توت آنی * اوقو قرآن یخشیلب
 هَمْتْ بِهِ کبی در * دخی ثُمَّ کبی در
 اِنْ اَنْ کبی در * اوقو قرآن یخشیلب

میم ایله فاخر جده
 قریب واد ایله متخل
 اولدغینلن
 توهمنی
 ایدلکاندر
 اخفا
 دفع

❦ ۱۲ ❦

حاصل اولور بونده مد * لین دیب آنه اوشال مد
بیان اولدی جمله مد * اوقو قرآن یخشیلپ
بوننده حکم تمامی * مد عارض احکامی
قایتوب قاراسن آنی * اوقو قرآن یخشیلپ
طبیعی کا بشقه مد * یشاو اولدی جمله مد
فرعی بلکل بارچه مد * اوقو قرآن یخشیلپ

❦ خاتمه ❦

بو عاجزدن بـر اثر * قالغای ایدی خیر اثر
قیلمه یارب ضیر و شر * اوقو قرآن یخشیلپ
صبیان اوچون احکامی * لازم بعض احکامی
یازدم آنکله تمامی * اوقو قرآن یخشیلپ
محض حقتک عونیلله * اظهار حق قصدیلله
اوشبو نیت خیریلله * اوقو قرآن یخشیلپ
اول اللهدن امیدم * ویرکای بنکا مرادم
رسول اولغای شفیعیم * اوقو قرآن یخشیلپ
ایمان اولغای یولداشم * آنا آنا قرداشم
اولغای جنن یرداشم * اوقو قرآن یخشیلپ
هم مشایخ کرامم * بارچه استاذ قحامم
اوشبو فنده امامم * اوقو قرآن یخشیلپ
یننه جمله مؤمنلر * بارچه خاجن و عامیلر
آلغای فایده همه لر * اوقو قرآن یخشیلپ
سبحان ربک رب العزة عما یصفون و سلام علی المرسلین
والحمد لله رب العالمین و السلام علی من اتبع الهدی

Extended Summary

Tajweed is the name of the science that enables the correct reading of the Quran and has an important place among Islamic sciences. Learning tajweed, which has many rules, is not as easy as it seems. There are many examples of verse tajweed in our literary history in order to make tajweed more memorable, more attractive and appealing, especially for children.

Fethü'l-Tecvîd, an example of verse tajweed written by Salih Can Barudî, one of the Kazan Tatar ulama, was published in Kazan in 1895 and consists of 12 pages. *Fethü'l-Tecvîd*, registered with number 171 in the manuscripts department of the Cengiz Aytmatov Language and Literature Institute of the Kirghiz National Academy of Sciences, Department of Humanities and Economic Sciences, is written in couplet verse and has 96 couplets in total. Salihcan El-Barudi could not apply the aruz very successfully in this work, which was written in the pattern of aruz: *fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün*.

When we look at the linguistic features of *Fethü'l-Tecvîd*, it is seen that both orthography of classical Chagatai Turkish and Kazan Tatar Turkish features are used together. In addition, although the work was written in Kazan Tatar Turkish, it also contains some features of Oghuz Turkish. The first of these is the initial *b->v-* change. Examples of this change have been identified in several places in the text: *vir* “give” (6/38), *virde* “he/she gave” (2/1), *virdeşler* “they gave” (9/61).

The rule of dropping the suffix *g-* sounds, which is another feature of Oghuz Turkish, is seen in the dative case suffix in several places in the text: *ādeme* “to human” (3/8), *bunlara* “to these” (11/86), *insāna* “to human” (2/1), *keme?* “to who?” (3/8), *hatuna* “to woman” (3/8), *sevene* “to the lover” (2/3).

An example of this change is seen in the participle suffix *-gAn*. This suffix is mentioned as *-An* in two places in the text: *ķalanla* “with the remaining” (6/35), *ulan* “happened” (11/80).

Different uses from contemporary Kazan Tatar Turkish have also been identified in the work. Uses contrary to vowel flattening in the second and subsequent syllables, which are characteristic of today’s Kazan Tatar Turkish, are occasionally encountered in the work: *boluş-* (<bolaş-) “mixing” (9/66), *irün* “lips” (5/31), *oluğ* “great, sublime” (6/41), *öçün* “for” (12/91), *yeşürt-* “hiding” (6/34). For some words, both flat vowel and round vowel forms were used: *borundağı* “front” (5/25) ~ *borınında* “in front” (7/49); *uķu* “read” (2/1), *uķusa* “if he/she read” (3/9), *uķuğan* “reader” (3/12) ~ *uķığan* “reader” (3/9). It is also possible to see these roundings in various suffixes.

In the book, after words with third person singular possessive suffixes, *+nı/+nē* suffixes are also used, in addition to the *+n* accusative case suffix used in today’s Tatar: *hemmesēnē* “all of it” (8/55), *ķōkmēnē* “the his/her judgment” (11/79), *nıyetēnē* “the his/her intention” (3/10).

Although the suffix *+DAn* is used for the ablative case throughout the text, the *+DIn* suffix used in Chagatai Turkish was detected in one example: *iřmāmdın* “from iřmam” (11/82).

In Tatar Turkish, the suffix -mly is used for the negative conjugation of the present tense. In an example in the book, the form of the suffix -mAy is seen: *şuzmaylar* “they don’t extend it” (9/63).

In Tatar Turkish, the present tense suffix is -r; -ar/-er suffixes are used. In the book, the rounded forms -ur/-ür are mostly used as present tense suffixes: *bulur* “it happens” (3/11); *kilür* “it comes” (5/30), *kilürler* “they come” (4/17), *kilürse* “if it comes” (10/74); *şahîh irür* “is real” (3/11), *lâzım irür* “it is necessary” (2/8).

In today’s Tatar Turkish, the -lyk suffix is used for the imperative first person plural form. In the book, it was determined that the -All suffix used in Chagatai Turkish was used in the first person plural imperative inflection instead of this suffix: *bëlele* (6/37) “let us know”, *kürelë* “let us see” (6/37).

In Kazan Tatar Turkish, the -p gerund suffix has only one form in which the auxiliary vowel is straight. The suffix does not have a rounded vowel shape. In the book, this suffix is used mostly with the rounded vowel form.

The work is important for Kazan Tatar literature as it is an example of verse tajweed and it contains beautiful examples of historical Kazan Tatar Turkish with multiple uses.